

Juf, ik ben nog niet uitgespeeld!

*De positieve effecten
van een combinatiegroep 2-3*

Door: C.B.A.M. Oerlemans
Studentnummer: 2152289
Master Special Educational Needs
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Leerroute: Gespecialiseerd leraar
Begeleid door: Willy van de Meeberg
Juni 2011

Voorwoord

Vol trots en enthousiasme ben ik, omdat voor u mijn meesterstuk ligt. Een meesterstuk over de combinatiegroep 2-3 en zijn positieve effecten voor de leerlingen. Ik ben zelf overtuigd geweest van de positieve effecten die deze combinatiegroep heeft, maar door dit aan te tonen hoop ik, dat ik meerdere mensen hiervan kan overtuigen. Door deze positieve effecten in het vervolg in te gaan zetten in de groepen 1-2 en 3, hoop ik dat er een betere overgang komt van groep 2 naar groep 3. Ik heb mijn doel bereikt als er meer combinatiegroepen 2-3 komen.

Graag wil ik een ieder bedanken die het voor mij mogelijk heeft gemaakt dit meesterstuk te schrijven zoals het nu is. Mijn thuisfront wil ik bedanken voor de steun en toeverlaat. Mijn collega's wil ik bedanken voor hun medewerking. Mijn critical friends wil ik bedanken voor hun kritische blikken, kanttekeningen en prikkelende vragen. Tot slot wil ik Willy van de Meeberg bedanken voor de begeleiding in mijn ontwikkeling, zowel rondom mijn meesterstuk als persoonlijk.

Lotte Oerlemans

Juni 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Hoofdstuk 1 Samenvatting	5
Hoofdstuk 2 Inleiding	6
§ 2.1 Aanleiding	6
§ 2.2 Probleemsituatie	6
§ 2.3 Doel in en doel van het onderzoek	7
§ 2.4 Onderzoeksvraag	7
§ 2.5 Deelvragen	7
§ 2.6 Relevantie van het onderzoek	7
Hoofdstuk 3 Theoretisch kader	9
§ 3.1 Basisontwikkeling en Ontwikkelingsgericht Onderwijs.	9
§ 3.2 Sociaal-emotionele ontwikkeling	11
§ 3.3 Overgang van groep 2 naar groep 3	12
§ 3.4 Organisatie in combinatiegroepen	13
Hoofdstuk 4 Onderzoeksmethodologie	15
§ 4.1 Methode van onderzoek	15
§ 4.2 Onderzoeksgroep	15
§ 4.3 Verzamelen data	15
§ 4.4 Ethische aspecten	16
Hoofdstuk 5 Data presentatie en analyse	17
§ 5.1 Beginsituatie juni 2010	17
§ 5.2 Verdeling van de groepen	18
§ 5.3 Vormgeving van de groep en mijn visie	18
§ 5.4 Interventies gedurende het schooljaar	22
§ 5.5 Interviews leerlingen	23
§ 5.6 Enquête ouders	26
Hoofdstuk 7 Antwoorden en conclusies	29

§ 7.1 Antwoorden en conclusies op de deelvragen	29
§ 7.2 Antwoord en conclusie op de onderzoeksvraag	30
Hoofdstuk 8 Evaluatie	33
Hoofdstuk 9 Nawoord.....	35
Hoofdstuk 10 Literatuurlijst.....	36
Bijlage 1 Brief ouders	38
Bijlage 2 Roosters groep 2 en 3.....	39
Bijlage 3 Schoolregels.....	41
Bijlage 4 Informatieochtend ouders	42
Bijlage 5 Interview vragen	44
Bijlage 6 Enquête ouders groep 2.....	45
Bijlage 7 Enquête ouders groep 3.....	47
Bijlage 8 Verantwoording enquêtevragen.....	49
Bijlage 9 Uitslag enquêtes.....	50
Bijlage 10 Berekening staafdiagram enquêtes	52

Hoofdstuk 1 Samenvatting

Met de invoering van de Wet op het Basisonderwijs heeft men beoogd de grote overgang van groep 2 naar groep 3 door middel van een ononderbroken ontwikkelingsproces te versoepelen. Mijn collega's en ik ervaren dat dit bij ons op school nog steeds niet gelukt is, omdat leerlingen van een speelse omgeving in de kleuterbouw, naar een zeer schoolse en lerende omgeving in groep 3 gaan. De overgang is te abrupt.

Doordat ik in het schooljaar 2010-2011 les ben gaan geven aan een combinatiegroep 2-3, heb ik me afgevraagd of deze groep handvatten kan bieden om een soepelere overgang tussen groep 2 en 3 te creëren. In dit meesterstuk heb ik onderzocht welke positieve effecten er voor de leerlingen op sociaal-emotioneel vlak zijn, die door mijn interventies zijn ontstaan.

Voor mijn theoretische onderbouwing ben ik gaan zoeken naar theorie over Ontwikkelingsgericht Onderwijs en de Basisontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, de overgang van groep 2 naar groep 3 en over de organisatie in combinatiegroepen.

In dit meesterstuk heb ik beschreven hoe ik deze groep heb vormgegeven, mijn visie heb ontworpen en verwezenlijkt en welke interventies ik gedurende het jaar heb gepleegd. Daarnaast heb ik onderzocht hoe de leerlingen en hun ouders deze combinatiegroep hebben ervaren en hoe zij aankijken tegenover de overgang tussen beide groepen.

Na dit onderzoek ben ik een groot voorstander geworden van een combinatiegroep 2-3, want deze groep biedt een aantal positieve effecten voor de leerlingen.

Hoofdstuk 2 Inleiding

§ 2.1 Aanleiding

Wat er ook speelt in deze wereld, laat het de kinderen zijn.

Loesje

Kinderen moeten spelen. Door hun spelgedrag ontdekken kinderen de wereld en ontwikkelen ze zich. Als leerkracht sta ik daar achter. Op de school waar ik werk, wordt in de kleuterklas veel gespeeld. Helaas is dat over wanneer de kinderen naar groep 3 gaan, want dan is het spelen voorbij en moeten de kinderen stil zitten en leren. Dat vind ik jammer, want door deze twee verschillende aanpakken, vind ik dat er geen soepele overgang van groep 2 naar groep 3.

Vorig jaar is er op onze school gekozen voor het werken met een combinatiegroep 2-3. Deze keuze is niet voortgekomen uit een visie, maar uit leerlingaantallen. Omdat ik zowel ervaring heb in groep 2 als in groep 3, is er voor gekozen om mij voor deze combinatiegroep te plaatsen.

§ 2.2 Probleemsituatie

Met de invoering van de Wet op het Basisonderwijs in 1985 zijn de aparte kleuterscholen opgeheven. De zogenaamde lagere school en de kleuterschool zijn samengevoegd tot de basisschool. Op deze manier heeft men gehoopt dat er een betere doorgaande lijn zou komen, om zodoende het hoge percentage uitvallers in de eerste klas, de huidige groep 3, terug te dringen (Levering, 2006). Men heeft er voor willen zorgen dat de overgang van groep 2 naar groep 3 een minder grote stap zou zijn. De leerlingen zijn in hetzelfde gebouw blijven of komen te zitten en het is de bedoeling geweest vooral het onderwijs beter op elkaar te laten aansluiten.

Mijn collega's in de onderbouw en ik zien helaas nu nog steeds dat de overgang van groep 2 naar groep 3 voor veel leerlingen een enorme stap blijft. De overgang is te abrupt voor de leerlingen. Ze gaan direct van een speelse omgeving in de kleuterbouw, naar een zeer schoolse en lerende omgeving in groep 3. Ik vraag me af of de combinatiegroep 2-3 wellicht handvatten kan bieden om een betere overgang van groep 2 naar groep 3 te creëren.

§ 2.3 Doel in en doel van het onderzoek

Als doel in het onderzoek wil ik te weten komen welke interventies door mij gepleegd, voor de leerlingen uit mijn combinatiegroep 2-3 een positief effect hebben op het sociaal-emotionele vlak.

Als doel van het onderzoek, wil ik mijn handelen wat leidt tot deze positieve effecten inzetten in mijn toekomstige groepen 1-2 of 2-3. Daarnaast hoop ik dat ik mijn collega's uit de groepen 2 en 3 kan overtuigen van mijn handelen, zodat ook zij de mogelijk positieve effecten kunnen gaan inzetten in hun eigen groep. Door het inzetten van mijn handelen wat leidt tot die positieve effecten, wil ik uiteindelijk een soepele overgang van groep 2 naar groep 3 bewerkstelligen.

§ 2.4 Onderzoeksvraag

Ik onderzoek wat de effecten op sociaal-emotioneel vlak zijn voor de leerlingen uit mijn combinatiegroep 2-3, omdat ik wil weten welke interventies van mij een positief effect voor de leerlingen opleveren, teneinde ik mijn handelen wat leidt tot deze positieve effecten in kan zetten in mijn groep, zodat de overgang van groep 2 naar groep 3 voor de leerlingen soepel verloopt.

§ 2.5 Deelvragen

Vanuit de onderzoeksvraag heb ik een drietal deelvragen geformuleerd:

- Welke positieve effecten op sociaal-emotioneel vlak zien en ervaren de leerlingen en ouders bij het werken in een combinatiegroep 2-3 in relatie tot de overgang van groep 2 naar groep 3?
- Welke interventies pleeg ik om de overgang van spelen naar leren in de combinatiegroep 2-3 te versoepelen?
- Welke interventies zijn in mijn voorbereiding en handelen belangrijk om de positieve effecten voor de leerlingen uit de combinatiegroep 2-3 tot uiting te laten komen?

§ 2.6 Relevantie van het onderzoek

In 1920 is de Wet op het Lager onderwijs ingevoerd en pas in 1955 de Wet op het Kleuteronderwijs (Coppens & Decraene, 1994). In deze periode is het onderwijs aan kleuters en schoolgaande kinderen gescheiden geweest. De algemeen geldende gedachtegang is toen geweest dat kleuters moeten kunnen spelen en dat dit op de lagere school over moet zijn, zodat de leerlingen daar kunnen leren (Boekholt & de Booy, 1987).

In 1985 is de Wet op het Basisonderwijs (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1985) in werking getreden. Artikel 8 uit deze wet geeft als eerste doelstelling aan:

Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.

Coppens en Decreane (1994) zeggen hierover: *“In de wet staat het allemaal prachtig verwoord, maar in de praktijk bleek het niet zo makkelijk te realiseren”*.

Zelf zie ik ook dat leerlingen, ouders en leerkrachten de overgang van 2 naar 3 niet als soepel ervaren. In voorgaande jaren heb ik in gesprekken met leerlingen uit groep 2 ervaren dat een aantal denkt meteen te moeten kunnen lezen. Ze hebben geen beeld van hoe de werkwijze in groep 3 is. De leerlingen vinden dit erg spannend en ze geven aan dat ze er zenuwachtig over zijn. In voorgaande jaren heb ik gezien dat leerlingen die in groep 3 zitten, moeite hebben met het stil zitten en de concentratie. Zij vinden het lastig om niet meer te mogen kiezen uit de materialen, maar de lesstof gewoon voorgeschoteld krijgen. Wanneer ze even de kans hebben om te spelen, grijpen ze deze direct aan.

Ik sta achter wat de wet zegt over het doorlopen van het ononderbroken ontwikkelingsproces door de leerlingen. Het onderwijs dat ik geef, moet passen bij de ontwikkeling van het kind. Gezien het feit dat ik op school ervaar dat de overgang te abrupt is voor veel leerlingen, voldoen wij als school niet aan de eisen van deze wet. Met de resultaten van mijn onderzoek wil ik het ononderbroken leerproces van de leerlingen in de groepen 2 en 3 verbeteren.

Hoofdstuk 3 Theoretisch kader

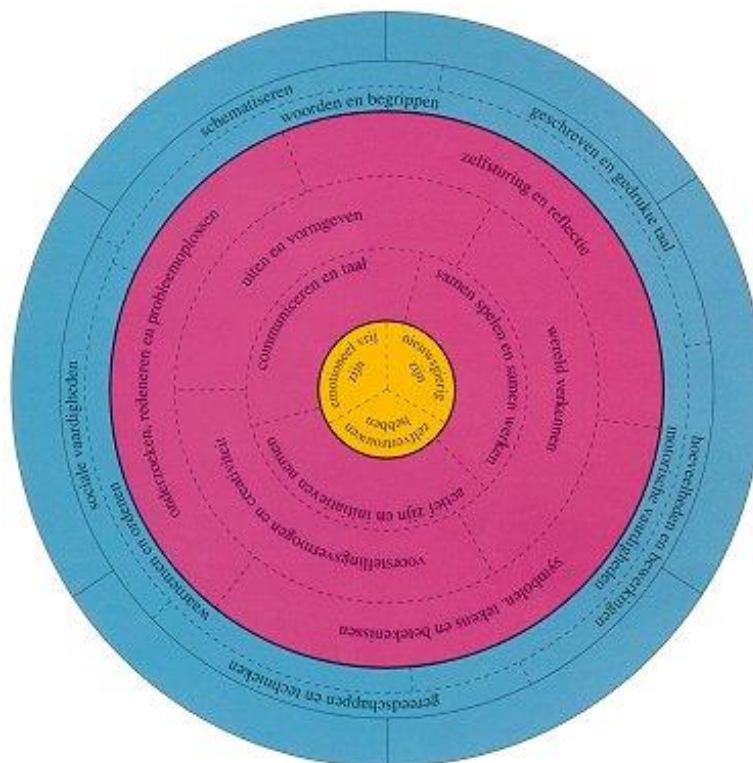
De kleuter staat met één been in de kinderwereld en met het andere been in de wereld van het schoolkind. Het lagere schoolkind staat met één been in de schoolwereld en met het andere been nog in de kinderwereld. Dit betekent dus dat er voor beide werelden ruimte, tijd en plaats moet zijn. (pp. 29)

Litière, 2008

§ 3.1 Basisontwikkeling en Ontwikkelingsgericht Onderwijs.

Op onze school werken we in de groepen 1 en 2 met de Basisontwikkeling.

Basisontwikkeling is de uitwerking van het Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO) voor de groepen 1 tot en met 4 (Janssen-Vos, 1997). Het OGO heeft als uitgangspunt dat kinderen ontwikkelbaar en onderwijsbaar zijn. Basisontwikkeling richt zich op drie doelgebieden, welke worden weergegeven in een cirkel (Janssen-Vos, 1997).

Figuur 1 Cirkel doelen Basisontwikkeling

Het eerste doelgebied is die van de drie basiskenmerken: emotioneel vrij zijn, nieuwsgierig zijn, zelfvertrouwen hebben, welke in de cirkel worden weergegeven door de gele gebieden. Het tweede doelgebied is de brede persoonsontwikkeling met competenties als

communiceren, samen spelen en samen werken, uiten en vormgeving, welke worden weergegeven door de roze gebieden. Het laatste doelgebied is de specifieke kennis en vaardigheden, zoals motorische, culturele, sociale, zintuiglijke en technische vaardigheden, welke worden weergegeven door de blauwe gebieden. De gedachtegang van de Basisontwikkeling is dat de gebieden in de binnenste cirkel eerst in voldoende mate ontwikkeld moeten zijn, alvorens de gebieden in de volgende cirkel ontwikkeld kunnen worden.

Basisontwikkeling beoogt vanuit de kleuterklas een doorgaande lijn naar de groepen 3 en 4. Ik zie die doorgaande lijn bij ons op school niet. Er is wel Basisontwikkeling in de groepen 1 en 2, maar niet in groep 3. In groep 3 wordt gewerkt met meer programmagericht onderwijs, waarin er een systematische ordening en aanbieding van de leerstof en er een systematisch onderwijs- en leerprogramma met leerdoelen is (Beets-Kessens & Memelink, 2008). Dat vind ik een gemiste kans. Er is naast het cognitieve leren nog veel waar kinderen in te ontwikkelen zijn, bijvoorbeeld het samen spelen, samen werken, onderzoeken, redeneren en probleem oplossen uit de doelen van de Basisontwikkeling. Daarom zou het goed zijn als er op de school waar ik werk Basisontwikkeling in groep 3 wordt ingezet. Ik wil daarom in mijn groep 2-3 meer Basisontwikkeling gaan inzetten, voornamelijk voor groep 3. Ik wil de leerlingen van deze groep de mogelijkheid geven om toe te komen aan hun brede persoonsontwikkeling. Dit wil ik gaan doen door hen de gelegenheid te geven om te kunnen spelen en werken met de hoeken van groep 2, zoals het speelhuis, bouwhoeken en stempelhoek. Hierbij wil ik de leerlingen van beide groepen samen laten spelen en werken in deze hoeken. Door het samen spelen en werken in hoeken, kunnen de leerlingen hun brede persoonsontwikkeling uitbreiden en komen ze eerder in het laatste doelgebied van de Basisontwikkeling, namelijk de specifieke kennis en vaardigheden (Janssen-Vos, 1997).

Aan de basis van OGO ligt de theorie die Vygotsky over de ontwikkeling van het kind heeft gevormd (van der Veen & van der Wal, 2001). Vygotsky stelt dat voor de ontwikkeling van de mens twee ontwikkelingslijnen de basis vormen. De eerste lijn is de biologische ontwikkelingslijn. Door biologische rijping komen de lagere geestelijke functies (primaire elementen als geheugen en zintuiglijke prikkels) tot stand. De tweede lijn is de sociaal-culturele ontwikkelingslijn. Door sociale interactie tussen personen komen de hogere geestelijke functies (elementen als spraak, logisch geheugen en het denken) tot stand. Om een persoon te laten ontwikkelen is interactie met de sociale omgeving van essentieel belang.

Ik ben het eens met Vygotsky, want volgens hem dient onderwijs vooral ontwikkelend te zijn (van der Veen & van der Wal, 2001). Hij heeft de begrippen de zone van actuele

ontwikkeling en de zone van naaste ontwikkeling (Hedegaard, 2005) geïntroduceerd. De zone van actuele ontwikkeling is het niveau waarop het kind functioneert. De zone van naaste ontwikkeling ligt daar net naast. Het is het niveau waar het kind naar toe moet. Onderwijs wat in de zone van naaste ontwikkeling zit, draagt volgens Vygotsky bij aan de ontwikkeling van het kind. Met de hulp van een volwassene kan een kind in deze zone terecht komen.

Kinderen ontdekken dus geen zaken die geheel nieuw zijn. Ze ontdekken zaken die anderen al weten (Verhulst, 2005). De leerkracht reikt door middel van sociale interactie de stof aan waar de leerling op dat moment aan toe is; de zone van naaste ontwikkeling. De leerkracht doet dat vooral door samen met de leerlingen na te denken over gebeurtenissen en activiteiten (van den Bosch & de Jaeger, 2010). Ik observeer daarom mijn leerlingen voortdurend en praat veel met hen tijdens een activiteit. Ik stel vragen over wat het van plan is te gaan doen, maar ook over het resultaat. Uit mijn observaties haal ik informatie over het niveau van het kind en waar het op dat moment aan toe is en bied hem de stof aan die bij zijn of haar zone van de naaste ontwikkeling past.

Kinderen ontwikkelen zich niet alleen maar door de hulp van een volwassene, vind ik. Klasgenoten kunnen hen ook helpen nieuwe dingen te ontdekken (Verhulst, 2005). In die context is het erg logisch dat leerlingen van mijn groep 2 nieuwe dingen kunnen leren die leerlingen uit mijn groep 3 al kennen en kunnen. Ik verwacht dat de leerlingen uit groep 2 meer dan leerlingen uit een groep 1-2 letterkennis en auditieve vaardigheden zullen opdoen doordat zij leren van de stof die groep 3 krijgt aangeboden. Ook verwacht ik dat zij meer rekenvaardigheden krijgen en willen gaan schrijven. Daar zal ik als leerkracht op moeten ingaan. Ik zal mijn onderwijs moeten aanpassen aan de zone van naaste ontwikkeling van de leerlingen, zodat de brede persoonsontwikkeling zich blijft vergroten.

In de Basisontwikkeling zijn vijf kernactiviteiten van belang: reken-wiskunde activiteiten, lees-schrijfactiviteiten, gespreksactiviteiten, constructieve- en beeldende activiteiten en spelactiviteiten. Vooral vanuit spelactiviteiten zijn er veel ervaringsmogelijkheden te creëren om sociaal-emotioneel te kunnen ontwikkelen (Janssen-Vos, 1997).

§ 3.2 Sociaal-emotionele ontwikkeling

De zogenaamde kleutertijd loopt van ongeveer tweeënhalf tot en met het vijfde jaar (Verhulst, 2005). De schoolleeftijd begint vanaf het zesde jaar en loopt door tot ongeveer twaalf jaar. In de periode dat kinderen van groep 2 naar groep 3 gaan, zit er dus een overgang in hun ontwikkeling. De overgang van groep 2 naar groep 3 zelf is abrupt. De sociaal-emotionele ontwikkeling gaat geleidelijk en varieert bij elk kind.

Als er gekeken wordt naar het gedrag van kleuters, dan valt het spelgedrag het meeste op. Janssen-Vos (2004) stelt dat in de kleuterperiode het rollenspel de overhand heeft. In de periode van zeven- tot twaalfjarigen gaat de bewuste leeractiviteit het overnemen. Bij de bewuste leeractiviteit is de leerling bewust van plan om iets te leren. Het leert om te leren. Uiteraard verloopt dit proces geleidelijk aan. Dat betekent dat veel zevenjarige kinderen nog erg in hun rollenspel kunnen zitten. Daarom wil ik de leerlingen uit groep 3 ook de kans geven om hun rollenspel te kunnen uitvoeren.

In het spel proberen kinderen bijvoorbeeld de baas te worden of angsten te overwinnen (Verhulst, 2005). Dit is hun brede persoonsontwikkeling, die in de Basisontwikkeling staat. Zonder deze persoonsontwikkeling zal de buitenste cirkel, specifieke kennis en vaardigheden, niet goed tot ontplooiing komen.

In groep 3 is er vaak sprake van programmagericht onderwijs (Beets-Kessens & Memelink, 2008), net als op de school waar ik werk. De leerlingen krijgen kennis en vaardigheden aangedragen en er is weinig ruimte voor de vrije keuze. Op deze manier wordt er niet voldaan aan de brede persoonsontwikkeling (van der Heijden, 2009). Deze brede persoonsontwikkeling vind ik juist nodig om de kennis en vaardigheden te leren. Bevordering van de brede persoonsontwikkeling is namelijk van groot belang voor de ontwikkeling van de spelactiviteit en de overgang naar de bewuste leeractiviteit (Janssen-Vos, 2004).

Janssen-Vos (2004) vertelt hierbij ook:

In het overgangsproces van spelactiviteit naar leeractiviteit is het rollenspel vermoedelijk een belangrijke factor omdat daar alle nieuwe kwaliteiten, nodig voor de leeractiviteit, zich al aankondigen: communicatie en onderhandeling met partners, gebruik van culturele instrumenten (schrift, getallen, schema's), reflectie op handelingen en betekenissen, plannen en afspraken maken, regels volgen enzovoorts. (pp 180)

Leerlingen moeten dus ook in groep 3 de kans hebben om hun brede persoonsontwikkeling te kunnen ontplooien. Zij moeten ruimte krijgen om middels rollenspellen een soepele overgang naar leeractiviteit te ervaren. Helaas krijgen de leerlingen in groep 3 dat niet of nauwelijks. Zoals ik al eerder heb aangegeven, wil ik de leerlingen de mogelijkheid bieden om te werken aan hun brede persoonsontwikkeling, door hen de gelegenheid te geven om te kunnen spelen en werken met de hoeken van groep 2.

§ 3.3 Overgang van groep 2 naar groep 3

Marc Litière (2008) heeft aan kinderen zelf gevraagd wat zij vinden van de overgang naar groep 3. Hij beschrijft vele uitspraken van de kinderen en vat deze samen in een vijftal

thema's die veel naar voren komen: bang zijn, onbekend (en dus onbemind), niet meer mogen spelen, slim zijn en een boze en strenge juf.

Hieruit blijkt dat kinderen, zowel in groep 2 als in groep 3 verschillend denken over de overgang van groep 2 naar groep 3. Het blijken over het algemeen negatieve gedachten te zijn. Veel kinderen zien op tegen de 'grote' stap naar groep 3 en, wanneer ze er eenmaal inzitten, hebben een aantal van hen veel moeite om te wennen aan het andere ritme in deze groep. Ik denk dat dit minder zal spelen in mijn groep, omdat groep 2 spelenderwijs kennis maakt met de werkwijze van groep 3. Ik wil dit in mijn onderzoek meenemen, door in interviews te vragen hoe mijn leerlingen over de overgang denken.

Litière (2008) geeft aan dat er in groep 2 meer gewerkt moet worden en in groep 3 wat meer gespeeld moet worden. Met andere woorden: het verschil tussen de twee groepen moet verkleind worden door de werkzaamheden van beide groepen in elkaar over te laten lopen. Ook Jansen en de Haan (2008) zien de problematiek van de overgang van groep 2 naar 3 en geven aan dat een combinatiegroep 2-3 hier een oplossing voor kan zijn.

§ 3.4 Organisatie in combinatiegroepen

Wanneer de leerkracht voor een combinatiegroep lesgeeft, moet deze goed kunnen organiseren en managen om er voor te zorgen dat beide jaargroepen voldoende aandacht krijgen. In het schoolverbeteringsprogramma 'Effectieve instructie en doelmatig klassenmanagement' (Lem, Nijssen, Roelofs, & Veenman, 2003) komen er vijf aspecten aan bod om leerkrachten handvatten te bieden die leiden tot goed en succesvol onderwijsgedrag. Dit zijn taakgerichte leertijd, instructie, klassenmanagement, zelfstandig werken en schoolklimaat. Deze aspecten zijn naast een combinatiegroep, uiteraard ook toe te passen in een enkelvoudige groep. Voor mij zijn ze belangrijk omdat ik bij het vormgeven van de groep en mijn visie rekening wil houden met deze aspecten.

De taakgerichte leertijd is de tijd die een leerling daadwerkelijk bezig is met een taak. De leerkracht moet in zijn planning en klassenorganisatie ervoor zorgen dat de taakgerichte leertijd zo groot mogelijk is. De instructie van een leerkracht moet effectief zijn en kan de leerprestaties van de leerlingen op een hoger niveau tillen. Het directe-instructiemodel (Lem, Nijssen, Roelofs, & Veenman, 2003) is een goede manier om effectief instructiegedrag bij een leerkracht te creëren. Het directe-instructiemodel bestaat uit een dagelijkse terugblik, presentatie van het doel en de leerstof, begeleide (in)oefening, individuele verwerking, periodieke terugblik en een terugkoppeling.

Klassenmanagement is *“een verzameling organisatorische vaardigheden van de leerkracht met het doel die voorwaarden te vestigen en te handhaven waardoor instructie van de leerkracht en leeractiviteiten van de leerlingen succesvol zijn”* (Lem, Nijssen, Roelofs, &

Veenman, 2003). De volgende aandachtsvelden richten zich specifiek op goed klassenmanagement: preventie van probleemsituaties, didactische vaardigheden, regels en afspraken en inrichting van de klas.

Langere tijd zonder hulp van de leerkracht werken, is zelfstandig werken. Het is voor leerkrachten belangrijk dat ze de verantwoordelijkheid van de werkzaamheden bij de leerlingen leggen. Deze zelfstandigheid moet gestimuleerd worden. Aspecten die hierbij een rol spelen zijn onder andere: roosterimplicaties, aanleren van zelfstandig werken, werken in groepen, het signaleren van problemen, het stellen van regels.

De eerste vier punten hebben een vrij zakelijk karakter. Echter voor de leerling spelen zaken als jezelf kunnen zijn, geborgenheid en plezier-belevingen een grote rol. Deze zaken hebben een positieve invloed op de gehele ontwikkeling van het kind, dus ook op de cognitieve leerprestaties. Het schoolklimaat vind ik daarom erg belangrijk. Een goed schoolklimaat kenmerkt zich door een geordende omgeving, een op leren gericht klimaat, een prettige onderwijsatmosfeer, het scholingsconcept en samenwerking en ondersteuning binnen het team door de leerkrachten. Het klassenklimaat staat in direct verband met het schoolklimaat, vind ik. Wanneer het klimaat op schoolniveau goed is, volgt automatisch het klassenklimaat.

Ik vind dat een leerkracht deze aspecten zo veel mogelijk moet proberen te implementeren in zijn onderwijs. In mijn onderzoek stel ik mijzelf de vraag welke interventies ik pleeg om de overgang van spelen naar leren in de combinatiegroep 2-3 te versoepelen en welke interventies in mijn voorbereiding en handelen belangrijk zijn om de positieve effecten voor de leerlingen uit de combinatiegroep 2-3 tot uiting te laten komen.

In mijn onderzoek wil ik me specifiek richten op welke handelingen van mij van toepassing zijn voor het slagen van mijn combinatiegroep 2-3. Ik zal me richten op taakgerichte leertijd, klassenmanagement en zelfstandig werken. Deze drie aspecten zijn voor mij de punten waar ik meer dan anders aandacht aan moet besteden om positieve effecten op sociaal-emotioneel vlak voor mijn leerlingen leveren.

Hoofdstuk 4 Onderzoeksmethodologie

§ 4.1 Methode van onderzoek

Om tot een antwoord te komen op mijn deelvragen voer ik een actieonderzoek (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsmma, 2007) uit met een kwalitatief en een kwantitatief deel. Het kwalitatief deel omvat participerende observaties en interviews met mijn leerlingen. Het kwantitatief deel omvat een enquête voor de ouders van mijn groep. Een combinatie van beide onderzoeksmethoden levert volgens Kallenberg e.a. (2007) vaak de meest betrouwbare en valide resultaten, omdat er op deze manier triangulatie wordt toegepast; het onderzoeksveld wordt op verschillende manieren benaderd. In de volgende paragrafen zet ik mijn onderzoek verder uiteen.

§ 4.2 Onderzoeksgroep

Mijn onderzoeksgroep is een combinatiegroep 2-3 van twintig leerlingen. Er zitten twaalf leerlingen in groep 2 en acht leerlingen in groep 3. De ouders van de onderzoeksgroep zijn bevraagd middels een enquête en zij behoren hiermee ook tot de onderzoeksgroep. Daarnaast behoor ik zelf tot de onderzoeksgroep, omdat ik mijn handelen centraal zet.

§ 4.3 Verzamelen data

Ik voer een participerende observatie (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsmma, 2007) uit. Hierin beschrijf ik heel precies welke interventies ik pleeg om de overgang van spelen naar leren in de combinatiegroep 2-3 te versoepelen en welke interventies in mijn voorbereiding en handelen belangrijk zijn om de positieve effecten voor de leerlingen uit de combinatiegroep 2-3 tot uiting te laten komen. Ik beschrijf als eerste de beginsituatie en mijn oriëntatie op de combinatiegroep 2-3. Dan beschrijf ik hoe ik ben gekomen tot een werkbare visie over groep 2-3. Hierin beschrijf ik het creëren van een weekrooster, inrichten van het lokaal en regels en afspraken voor het zelfstandig werken. Daarna beschrijf ik welke interventies ik gedurende het schooljaar heb gepleegd.

Ik vind het in mijn onderzoek belangrijk om te weten hoe leerlingen denken over de overgang van groep 2 naar 3, omdat zij de ervaringsdeskundigen zijn. Daarom ga ik hen interviewen. Ik heb gekozen voor een interview, omdat ten eerste de leerlingen nog te jong zijn om schriftelijk iets in te vullen en wanneer ouders dat voor ze doen, zij beïnvloed kunnen

worden. Ten tweede heb ik de mogelijkheid om door te vragen, wanneer een antwoord niet duidelijk is.

De antwoorden van de leerlingen op deze vragen vat ik samen in thema's zoals Litière (2008) dat ook heeft gedaan: bang zijn, onbekend (en dus onbemind), niet meer mogen spelen, slim zijn en een boze en strenge juf.

In mijn onderzoek vind ik de mening van ouders ook waardevol. Ouders zien en weten veel van hun kinderen en kunnen goed beoordelen hoe hun kind zich voelt over de overgang van groep 2 naar 3. Wanneer het goed gaat met hun kind, zullen de ouders sneller tevreden zijn. Omdat ik niet alle ouders kan interviewen, heb ik gekozen voor de minder tijdrovende vorm van bevragen: het enquêteren. Daarom ga ik aan alle ouders van deze groepen een enquête met schaalvragen meegegeven, waarop zij kunnen aangeven hoe ze aankijken tegenover de overgang van hun kind naar groep 3.

§ 4.4 Ethische aspecten

De ouders van de leerlingen van mijn groep zijn voor de start van de interviews middels een brief geïnformeerd (zie bijlage 1) en hebben uiteraard het recht om niet met de interviews in te stemmen.

Het onderzoek verloopt anoniem. De vragenlijsten voor de ouders mogen anoniem worden ingevuld en worden ook anoniem verwerkt. Verder worden de gegevens van de leerlingen anoniem verwerkt.

Hoofdstuk 5 Data presentatie en analyse

§ 5.1 Beginsituatie juni 2010

Zoals eerder aangegeven, is de combinatiegroep 2-3 voortgekomen uit leerlingaantallen. In een teamvergadering waarin de formatie van het schooljaar 2010-2011 centraal heeft gestaan, is de verdeling van de groepen door het gehele team besproken. Hierin is het besluit genomen om in het schooljaar 2010-2011 te gaan werken met een combinatiegroep 2-3. Daar naast zijn er twee groepen 1-2 en één groep 3 blijven bestaan. Vanwege mijn ervaringen in beide groepen, is er door de directie besloten mij voor de combinatiegroep te plaatsen. Ik heb drie jaar in groep 3 gewerkt en twee jaar in groep 1-2. Direct na dit besluit ben ik begonnen met me te oriënteren op deze combinatiegroep.

Ik ben me er direct bewust van geweest dat een combinatiegroep 2-3 extra tijd van mij zou vergen. Ik geef immers les aan twee groepen, dat betekent dat ik extra veel tijd kwijt zal zijn aan de voorbereiding. Ik heb daarom in een gesprek met mijn directeur om ondersteuning in en reductie van mijn werkzaamheden gevraagd. Ik heb in dit gesprek aangegeven dat de groep veel tijd in beslag zal nemen en de groep mogelijk wel eens gesplitst zal worden. Mijn directeur en ik zijn overeen gekomen dat ik dit schooljaar geen werkgroepen in mijn taakbeleid krijg en dat er een onderwijsassistent stagiaire aan mijn groep wordt toegevoegd. Ik heb aangevraagd om de eerste keuze te hebben uit het aanbod van stagiaires, omdat ik me er bewust van ben dat er een goede werkrelatie met deze persoon dient opgebouwd te worden. Ik ben door de directie in mijn aanvragen tegemoet gekomen.

In de oriëntatiefase ben ik op een school gaan kijken waar al een combinatiegroep 2-3 is. Deze combinatie bestaat een paar jaar op deze school. De groep is oorspronkelijk ontstaan uit leerlingaantallen, maar is bewust geformeerd vanuit hun visie dat de overgang van groep 2 naar groep 3 door een combinatiegroep versoepeld wordt. Ik heb een ochtend mogen meedraaien in de groep om te zien hoe de werkwijze is geweest. Ook heb ik de dag- en weekroosters gekregen. Als oriëntatie heb ik daarnaast een rondgang op internetfora gemaakt en heb ik gezocht naar informatie over de combinatiegroep 2-3.

Dit heeft voor mij een aantal punten opgeleverd. Ik ben het eens met hoe het buitenspelen geregeld is op de bezochte school; de leerlingen van groep 2 kunnen met een andere groep 1-2 naar buiten. Ik vind dat het speelhuis dicht moet tijdens instructie aan groep 3, dit geeft anders teveel lawaai en er kunnen een aantal lessen samen gegeven worden. Er zijn ook een aantal punten waar ik het niet mee eens ben. Zoals het apart benaderen van de groepen 2 en 3, zodat de combinatiegroep niet als één geheel wordt gezien. De leerlingen kunnen als

groep namelijk van elkaar leren. Maar ook dat groep 2 tijdens het werken van groep 3 al fruit gaat eten. Ik heb dat als een zeer ongezellig moment ervaren en ik vind het fruitmoment juist een sociale activiteit waar ik de leerlingen kan sturen in hun sociale gedrag. Ook heb ik gezien op de bezochte school dat groep 2 verplicht veel boekjes moet maken, omdat het anders teveel lawaai geeft. Ik ben van mening dat leerlingen dit zelf moeten kunnen kiezen en ik ga hen daar niet altijd toe verplichten.

§ 5.2 Verdeling van de groepen

In het schooljaar 2009-2010 zijn er drie groepen 1-2 geweest, waarvan ik zelf een groep heb gehad. Omdat er terug is gegaan naar twee groepen 1-2 en een groep 2-3, is mijn groep opgedeeld. Dit heeft ingehouden dat mijn jongste kleuters zijn verdeeld over de groepen 1-2. De leerlingen die naar groep 2 en 3 zijn gegaan, zijn door mij en de betrokken collega's verspreid over de groepen 1-2, de groep 3 en de groep 2-3.

Samen met mijn collega's heb ik voor deze verdeling gekeken naar de concentratie, motivatie en werkhouding bij de leerlingen. Maar ook hebben we getracht in de combinatiegroep geen al te grote niveau verschillen te laten ontstaan. Dit hebben we met het oog op inclusief onderwijs gedaan, waarbij ieder kind op zijn eigen niveau kan werken in een geclusterde niveaugroep. Daarom zijn de leerlingen van groep 3 met een normaal ontwikkelingsperspectief in de combinatiegroep geplaatst. De overige leerlingen zijn naar de eenvoudige groep 3 gegaan. Ook bij de leerlingen van groep 2 is de samenstelling zo verlopen. Alleen hebben ik en mijn collega's besloten een aantal leerlingen die in het schooljaar 2009-2010 al ver zijn in hun ontluikende geletterdheid, maar nog niet op sociaal-emotioneel vlak, in de combinatiegroep te plaatsen. Ik vind dat deze leerlingen toch kunnen 'proeven' van het leesonderwijs, maar er is nog ruimte om te werken aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Uiteraard is er daarnaast rekening gehouden met de verdeling van jongens en meisjes.

§ 5.3 Vormgeving van de groep en mijn visie

Met de opgedane kennis uit mijn oriëntatie, ben ik begonnen met het creëren van een werkbare visie over mijn groep 2-3.

Als eerste ben ik begonnen met het maken van een weekrooster (zie bijlage 2). Ik heb ervoor gekozen de inloop van groep 2 intact te laten, omdat de inloop er is voor alle kleutergroepen. Deze inloop is van 8:35u tot 8:45u. De leerlingen komen druppelsgewijs binnen en gaan aan het werk met ontwikkelingsmateriaal. Van onze schoolbegeleidster heb ik de tip gekregen te werken met een verlengde inloop tot 9:00u. Door de verlengde inloop verdeel ik de

verschillende werktijden beter over de dag en houd ik de betrokkenheid van de leerlingen hoger.

De leerlingen van groep 3 komen om 8:45u met de stagiaire mee naar binnen. Zij krijgen dan van mij instructie op leesgebied. Tijdens de inloop kan ik tijd besteden aan de leerlingen van groep 2 en tijdens de leesinstructie besteed ik tijd aan groep 3. Dit is elke ochtend hetzelfde. Ik houd van regelmaat in mijn programma. Het is voor leerlingen voorspelbaar en helder en ik behoud daardoor de rust in de klas.

Ik ben van mening dat er zoveel mogelijk lessen samen moeten en kunnen vallen. De eerste reden is dat ik mijn groep als één groep wil benaderen, niet als twee losse groepen. De tweede reden is dat leerlingen van elkaar kunnen leren (Verhulst, 2005). Een derde reden is dat het organisatorisch handiger is voor mij als leerkracht, omdat ik slechts één les hoeft voor te bereiden (Lem, Nijssen, Roelofs, & Veenman, 2003). Uiteraard differentieer ik in de lessen op de verschillende niveaus van de kinderen.

Na de inloop en leesinstructie is er elke dag de ochtendkring. Hierin bespreek ik met de leerlingen welke dag, maand, jaar en seizoen het is en ik lees het verhaal van de dag voor uit onze godsdienst methode Trefwoord (Trefwoord, 2011). In de groepen 1-2 wordt elke ochtend een aantal liedjes gezongen die elke dag hetzelfde zijn. Ik heb ervoor gekozen om deze liedjes niet meer aan te bieden. Groep 3 zal dan voor het derde jaar op rij deze liedjes moeten meedoen en daarmee haal ik de motivatie om mee te doen in de kring voor hen weg. Ik heb meerdere lessen samengevoegd: de vertelkring, sociaal-emotionele ontwikkeling, voorlezen, wereldoriëntatie en muziek.

Tijdens de lessen sociaal-emotionele ontwikkeling bied ik in het begin van het schooljaar onze schoolregels (zie bijlage 3) aan. Deze worden elk jaar in alle klassen herhaald. Verder bied ik 'regels' aan uit de methode Soemo (Jong, 2005). Voorbeelden hiervan zijn: bang zijn, met twee woorden spreken en rekening houden met elkaar. Het zijn geen echte 'regels', maar met deze methode kan ik de leerlingen sturen in hun gedrag en kan ik ze sociale vaardigheden bijbrengen. De regels kan ik los van elkaar inzetten. Ik gebruik ze het liefst preventief. Maar wanneer er een hiaat is in de sociale vaardigheden van één of meerdere kinderen, kan ik gericht een regel inzetten die kan ondersteunen in het opvullen daarvan.

De lessen handvaardigheid en tekenen heb ik gepland tijdens het werken van groep 2. Hoewel het niet twee dezelfde lessen zijn, zijn de leerlingen wel tegelijk aan het werk. Verder mogen de kinderen van groep 3 in elk geval één maal per week samen met groep 2 werk

van het planbord kiezen. De kinderen van groep 3 mogen dan ook de activiteiten van groep 2 kiezen, zoals het speelhuis, bouw- en constructiehoeken en creatieve hoeken.

Er kan daardoor tijdens dit werken sociale interactie (van der Veen & van der Wal, 2001) tussen de leerlingen ontstaan. Dit bevordert de hogere geestelijke functies, waardoor een kind zich verder kan ontwikkelen. Het bevordert de brede persoonsontwikkeling en uiteindelijk ook de specifieke kennis en vaardigheden uit de Basisontwikkeling (Janssen-Vos, 1997).

Om toe te komen aan voldoende taakgerichte leertijd van de beide groepen, heb ik ervoor gekozen om de groep op gezette tijden te splitsen. De leerlingen van groep 2 spelen eenmaal per dagdeel buiten, dit duurt ongeveer drie kwartier. De leerlingen gaan met de stagiaire en een andere groep 1-2 naar buiten. De stagiaire is niet bevoegd om alleen buiten te lopen en daarom gaat er altijd een leerkracht van de andere groep mee. Dit houdt in dat ik met mijn collega's van de groepen 1-2 het 'buitenspeelrooster' heb moeten opstellen. Wanneer de leerlingen van groep 2 naar buiten gaan, krijgen de leerlingen van groep 3 les. Zij zitten dan met slechts acht leerlingen in de groep en ik kan dan de leertijd effectief besteden.

Ik heb in mijn rooster nog meer aanpassingen van dit soort aangebracht. De beide groepen heb ik ieder twee maal een half uur computertijd gegeven. De stagiaire gaat dan met de groep naar het computerlokaal. De andere groep blijft bij mij in de klas en daaraan geef ik dan weer gerichte instructie.

Groep 3 heeft daarnaast per week twee maal een uur met de andere groep 3 gymles. Mijn collega van groep 3 en de stagiaire gaan met de leerlingen hier naartoe. Dat betekent dat ik groep 2 nog eens twee uur per week alleen heb. Door de groepen te splitsen, vergroot ik de betrokkenheid bij de leerlingen. Ik hoef mijn aandacht over minder leerlingen te verdelen en kan ze gericht aanspreken. Ik kan dan ook juist letten op het sociale gedrag wat kinderen vertonen. Want sociaal-emotionele ontwikkeling wordt niet alleen gegeven in één les. Het sturen van kinderen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling is een continue proces (Verhulst, 2005) wat als een rode draad door mijn lessen loopt.

Na het opstellen van mijn weekrooster ben ik begonnen met de inrichting van mijn lokaal. De plaats van het digibord staat vast. Omdat de leerlingen van groep 3 hier het meest mee werken, heb ik ervoor gekozen de leerlingen centraal voor het bord te zetten. De tafels, kasten, hoeken en materialen van groep 2 staan daar omheen. Op deze manier werken de leerlingen samen in het lokaal en houd ik overzicht. Voor mijn oriëntatie heb ik gedacht dat ik de klas in twee delen heb willen splitsen door middel van een kast om de rust te bevorderen

in de groep. Na het bezoek aan de school met een combinatiegroep 2-3, heb ik besloten dit niet te doen. Ik vind het nodig om één groep te maken om meer sociale interactie tussen de leerlingen te stimuleren.

De leerlingen van groep 2 die behoefte hebben om mee te doen met de lessen van groep 3, mogen dat van mij. Doordat de klas overzichtelijk is, kunnen de leerlingen van groep 2 gewoon mee doen. Ze kunnen een boekje pakken en meelezen. Of wanneer ze een antwoord weten op een vraag, kunnen ze zichtbaar hun vinger opsteken.

Daarnaast heb ik ervoor gezorgd dat alle materialen voor groep 3 goed zichtbaar zijn, ook voor groep 2. De leerlingen zullen nieuwsgierig zijn naar het werk van groep 3. Door het werk van groep 3, bijvoorbeeld klikklakboekjes, tiptop, ringboekjes en letterdozen, ook toegankelijk te maken voor de leerlingen van groep 2, wil ik toekomen aan de zone van naaste ontwikkeling (Hedegaard, 2005). Ik verwacht dat leerlingen deze materialen pas zullen gebruiken wanneer zij daaraan toe zijn. Met andere woorden, wanneer dit in hun zone van naaste ontwikkeling ligt. Een bijkomend voordeel kan zijn dat de leerprestaties van de leerlingen vooruit zullen gaan.

Ik vind het belangrijk om goede afspraken rondom het zelfstandig werken te maken. Want de leerlingen die geen instructie van de leerkracht krijgen, zijn zelfstandig aan het werk. In mijn groep is een onderwijsassistent stagiaire aanwezig. Zij kan individueel of in kleine groepjes extra begeleiding aan de leerlingen geven die dat nodig hebben. Leerlingen van groep 2 kunnen maar een beperkte tijd zelfstandig werken. Mijn onderwijsassistent begeleidt daarom, na de instructie die ze aan een kleine groep geeft, de groep die zelfstandig werkt. Leerlingen moeten bij mij in de klas heel veel zelf kunnen, mijn onderwijsassistent en ik zijn immers niet altijd 'beschikbaar' voor hen. Dit vergroot hun zelfstandigheid. Voor het zelfstandig werken heb ik een aantal regels en afspraken opgesteld. De leerlingen mogen mij niet storen als ik met de andere groep bezig ben, ze kunnen dan naar de onderwijsassistent, maar ook pas wanneer zij weer beschikbaar is. Leerlingen van beide groepen mogen, mits ze geen andere opdrachten hebben, zelf hun werkzaamheden plannen op het planbord. Voor groep 3 geldt dat ze een zogenaamd vraagblokje hebben. Dit kunnen ze op rood, groen of het vraagteken zetten. Rood betekent dat ze niet gestoord willen worden, groen betekent dat ze een ander kind willen helpen en als de leerling een vraag heeft aan de leerkracht, wordt het vraagteken omhoog geplaatst. Zo wordt er voorkomen dat er met een vinger omhoog wordt gezeten of dat er onnodig door de klas wordt gelopen. Aangezien groep 2 tijdens het werken met ontwikkelingsmateriaal vanzelf veel zelfstandig aan het werk is, heb ik voor deze groep geen zelfstandig werken expliciet in mijn rooster opgenomen. Dit heb ik echter voor groep 3 wel gedaan. Zo kunnen de leerlingen ook oefenen met het zelfstandig werken.

Door het bezoeken van een andere school, overleg met collega's en bestuderen van literatuur ben ik tot mijn visie over de combinatiegroep 2-3 gekomen. Mijn visie is dat een combinatiegroep door de leerkracht gezien moet worden als één groep. Daar moet het lokaal op ingericht zijn. Er moeten zoveel mogelijk lessen samen worden gegeven. De kinderen moeten de gelegenheid krijgen om samen te werken en te spelen. De kinderen dienen de ruimte krijgen om te werken met de materialen van de andere groepen als ze zich daar voor interesseren. Daarnaast worden, omdat beide groepen recht hebben op goed en effectief onderwijs, de groepen op gezette tijden apart van elkaar kunnen werken. Het lesprogramma dient daarom goed in elkaar te zitten, met oplossingen zoals dat groep 2 met de andere kleutergroepen gaat buitenspelen en groep 3 met de andere groep 3 gaat gymmen. En tenslotte moet je de regels en afspraken voor het begin van het jaar duidelijk voor jezelf hebben en deze met de kinderen bespreken.

§ 5.4 Interventies gedurende het schooljaar

Op het moment dat de vormgeving van en de visie op de combinatiegroep afgerond zijn en voordat het schooljaar is begonnen, heb ik met de directeur voor de ouders van de combinatiegroep 2-3 een informatieochtend gehouden over de organisatie in deze groep. Dit is gebeurd omdat wij hebben verwacht dat er bij de ouders veel vragen zullen zijn over deze groep. In bijlage 4 is na te lezen wat de inhoud van deze ochtend is geweest. Op de ochtend zelf is gebleken dat er wat tegenstand is geweest, maar ook dat ouders mij de kans hebben gegeven om de verwachtingen zoals ze geschetst zijn, waar te maken.

In de loop van het schooljaar heb ik verschillende interventies in de groep gepleegd. Ik heb gemerkt dat de leerlingen van groep 2 geïnteresseerd zijn in de werkwijzen van groep 3. Ze willen graag meedoen met de leeslessen. Vooral de werkboekjes van groep 3 vinden ze uitdagend. Nu ga ik de leerlingen van groep 2 geen werk van groep 3 laten maken; ze zitten immers nog niet in die groep. Maar ik heb ervoor gezorgd dat ik, bij elk thema dat ik aanbied aan groep 2, een werkboekje heb gemaakt. Ik kom dan toe aan hun zone van naaste ontwikkeling (Hedegaard, 2005). Het andere voordeel is dat ze wennen aan de werkwijze, het werken in een werkboekje, van groep 3.

Ook heb ik later in het jaar al mijn leerlingen voor laten lezen in de kring. Veel leerlingen willen graag een stukje voorlezen aan mij, maar helaas heb ik daar niet altijd uitgebreid de tijd voor om naar te luisteren, vanwege mijn strakke planning voor beide groepen. Door de leerlingen voor de hele groep te plaatsen zie ik meerdere voordelen. Leerlingen leren zichzelf presenteren voor de gehele groep, terwijl de groep luistert. Dit vind ik belangrijke

aspecten voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Daarnaast hebben de leerlingen die dit willen de ruimte om voor te lezen. Zij mogen trots zijn op wat ze al kunnen. Nadat ze hebben voorgelezen, geeft de klas namelijk een applaus. Dit zorgt ook weer voor motivatie om te leren lezen. Aangezien bijna alle leerlingen graag willen voorlezen, zie ik dit als een teken van hun motivatie.

In de middag heeft groep 2 ook altijd een inloop. Omdat ik na deze inloop start met een kring, gaan de leerlingen niet werken, maar pakken ze een boekje uit de kast en gaan in de kring zitten. Dat zijn voornamelijk prentenboeken. Ik heb gemerkt dat leerlingen meer interesse zijn gaan tonen voor letters en het lezen. Daarom mogen ze van mij ook de leesboeken van groep 3 pakken. Het resultaat is dat vrijwel alle leerlingen dit zijn gaan doen. In de loop van het jaar heb ik door observaties gemerkt dat hun letterkennis door de lesstof van groep 3 is gegroeid en dat de leerlingen steeds meer echt zijn gaan lezen in de boekjes. De leerlingen maken op deze manier ook weer meer kennis met de materialen van groep 3. Voor de sfeer in de groep vind ik het ook heel belangrijk. Als leerlingen graag boekjes willen lezen, dan vind ik dat ik in hun onderwijsbehoefte moet voldoen en dan geef ik hen de mogelijkheid om te lezen.

In de loop van het jaar heb ik de mogelijkheden van groep 3 om aan activiteiten van groep 2 mee te doen afgebouwd. Eerder heb ik vermeld dat de leerlingen minimaal één maal per week in de hoeken mogen werken. In het begin van het jaar hebben de leerlingen meerdere keren per week kunnen werken in de hoeken. Aan het eind van het jaar is dat nu nog één maal een half uur. Ik merk dat er nog steeds behoefte aan spelen is. Maar de leerlingen gaan over niet al te lange tijd naar groep 4, waar deze mogelijkheden helemaal niet meer worden geboden. Als ik niet afbouw, ben ik bang dat mijn leerlingen het spelen in groep 4 erg gaan missen.

§ 5.5 Interviews leerlingen

Ik heb bij alle leerlingen van groep 2 en 3 een interview afgenomen in februari 2011. Aan zowel groep 2 als 3 zijn vier korte vragen (zie bijlage 5) gesteld. Deze vragen heb ik ontleend aan Litière (2008). De meeste vragen spreken voor zich. De volgende vraag heeft echter een achterliggende gedachte: Als je een vriendje hebt dat niet naar groep 3 wilt, wat zeg je dan tegen hem of haar om te helpen? Litière (2008) zegt over deze vraag: *“Sommige kinderen vertelden dan pas waar zij zelf bang voor waren of wat er volgens hen moeilijk was.”*

De diverse antwoorden die gegeven zijn, zijn in vijf thema's ingedeeld: bang zijn, onbekend (en dus onbemind), niet meer mogen spelen, slim zijn en een boze en strenge juf. Ook zijn er

antwoorden gegeven die niet in deze thema's passen. Die heb ik als 'overige' aangemerkt. In een enkel geval heeft een leerling meerdere thema's genoemd, deze zijn dan beiden in de thema's verwerkt. Het is ook voorgekomen dat leerlingen geen antwoord op de vraag hebben gegeven, deze zijn dan ook niet opgenomen in de thema's of bij overige. Hieronder heb ik de gegevens schematisch weergegeven van de leerlingen van groep 2. In deze groep zitten twaalf leerlingen.

Waarom wil je wel of niet naar groep 3?

	Bang zijn	Onbekend	Niet meer mogen spelen	Slim zijn	Boze en strenge juf	Overige
Ja antwoorders	0	0	0	10	1	1 (nieuwsgierig)
Nee antwoorders	0	0	0	0	0	1

Als je een vriendje hebt dat niet naar groep 3 wilt, wat zeg je dan tegen hem of haar om te helpen?

Bang zijn	Onbekend	Niet meer mogen spelen	Slim zijn	Boze en strenge juf	Overige
1	1	0	1	0	3

Wat moet er volgens jou veranderen aan groep 3?

Bang zijn	Onbekend	Niet meer mogen spelen	Slim zijn	Boze en strenge juf	Overige
0	0	1	1	0	4

Bij de interviews van groep 2 zijn de volgende resultaten naar voren gekomen. Elf van de twaalf leerlingen geven aan dat ze naar groep 3 willen. De meeste leerlingen willen naar groep 3 om slim te zijn. In de interviews hebben veel leerlingen aangegeven te willen rekenen en schrijven.

Op de vraag over hoe de leerlingen hun vriendje zouden helpen, weten veel leerlingen geen antwoord te geven. Drie leerlingen geven aan dat ze gewoon iemand helpen of zeggen dat het erg leuk is in groep 3.

Op de vraag wat er moet veranderen aan groep 3, weten veel leerlingen wederom geen antwoord te geven.

Hieronder heb ik de gegevens schematisch weergegeven van de leerlingen van groep 3. In deze groep zitten acht leerlingen.

Waarom vind je het wel of niet leuk in groep 3?

	Bang zijn	Onbekend	Niet meer mogen spelen	Slim zijn	Boze en strenge juf	Overige
Leuk antwoorden	0	0	2 (juist wel spelen)	4	0	1
Niet leuk antwoorden	0	0	0	1	0	0

Als je een vriendje hebt dat niet naar groep 3 wilt, wat zeg je dan tegen hem of haar om te helpen?

	Bang zijn	Onbekend	Niet meer mogen spelen	Slim zijn	Boze en strenge juf	Overige
	1	0	0	0	0	5

Wat moet er volgens jou veranderen aan groep 3?

	Bang zijn	Onbekend	Niet meer mogen spelen	Slim zijn	Boze en strenge juf	Overige
	0	0	1	5	0	1

Bij de interviews van groep 3 zijn de volgende resultaten naar voren gekomen. Zeven van de acht leerlingen geven aan het leuk te vinden in groep 3. Het merendeel geeft aan het leuk te vinden in groep 3 omdat ze slim willen zijn. Twee leerlingen geven aan het spelen zo leuk te vinden.

Op de vraag over hoe de leerlingen hun vriendje zouden helpen, geven vijf leerlingen een antwoord in de categorie 'overige' en één leerling geeft aan dat je niet bang moet zijn.

Op de vraag wat er moet veranderen aan groep 3, geven vijf leerlingen uit de onderzoeksgroep een antwoord bij het thema 'slim zijn'.

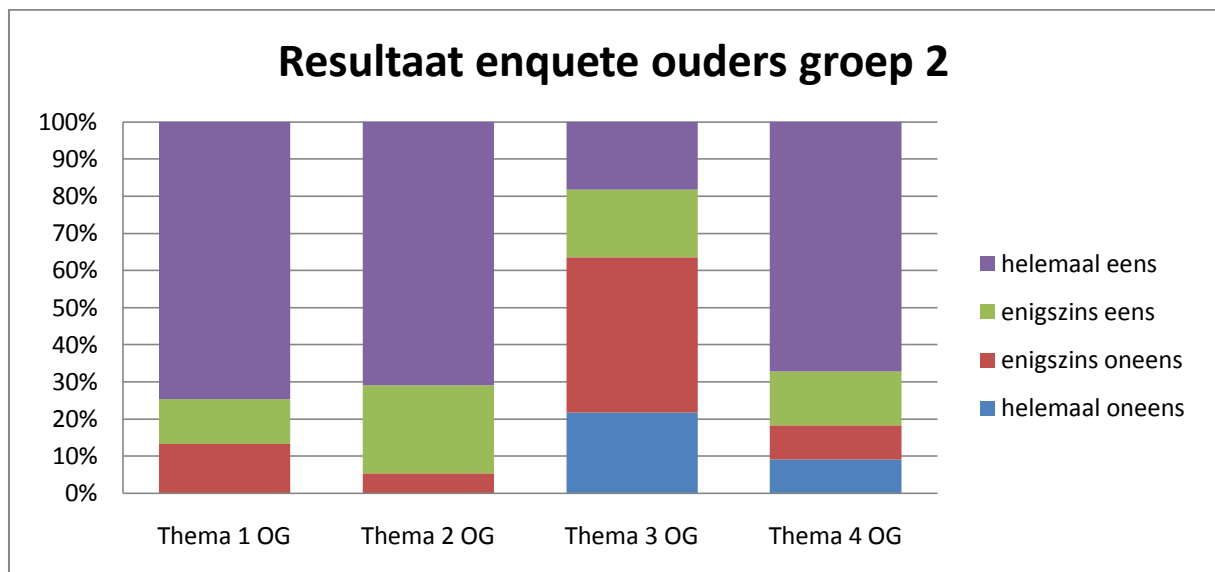
Uit analyses van de interviews blijkt dat de leerlingen vaak geen antwoord op de vragen kunnen geven. Zij geven aan niet te weten hoe ze iemand moeten helpen of wat er moet veranderen in de klas. Hieruit blijkt dat zij groep 3 niet meer als onbekend zien en er niet bang voor zijn. Want Litière (2008) zegt over deze vraag: *“Sommige kinderen vertelden dan pas waar zij zelf bang voor waren of wat er volgens hen moeilijk was.”* Dat hebben deze leerlingen dus niet gedaan. Deze groep geeft niet aan dat er meer speelmogelijkheden moeten komen. Dit geeft aan dat zij zelf merken dat er in de groep 3 gespeeld kan blijven worden.

Uit analyses van de interviews van de leerlingen van groep 3 blijkt dat de leerlingen geen angsten hebben voor groep 3. Ze zijn volledig gewend en zitten goed in hun vel. De leerlingen lijken tevreden zijn met de speelmogelijkheden in de klas zelf. Eén leerling heeft aangegeven dat er nog meer gespeeld mag worden. Dit geeft aan dat deze leerling er nog steeds behoefte aan heeft, waar niet altijd voldaan wordt. Terwijl er ook twee leerlingen aangeven juist wel blij te zijn met de speelmogelijkheden en dat prettig vinden aan deze groep. Leerlingen geven veel aan dat ze slim willen zijn, dit is met name op het gebied van schrijven. Ze willen aan elkaar leren schrijven en werken met de vulpen.

§ 5.6 Enquête ouders

Ik heb aan alle ouders van mijn groep in februari 2011 een enquête (zie bijlage 6 en 7) meegegeven. Ik heb twee enquêtes gemaakt. De vragen van de twee verschillende enquêtes heb ik samengevat in thema's. In bijlage 8 is de verantwoording van de thema's omschreven. De respons is hoog. Bij groep 2 zijn er elf van de twaalf enquêtes teruggekomen. Bij groep 3 zijn er zeven van de acht ingeleverd. In bijlage 9 is de uitslag van de enquêtes schematisch met percentages weergegeven.

Hieronder staan de gegevens van de enquêtes van groep 2 systematisch uitgewerkt. In bijlage 10 is te lezen hoe het schema tot stand is gekomen.

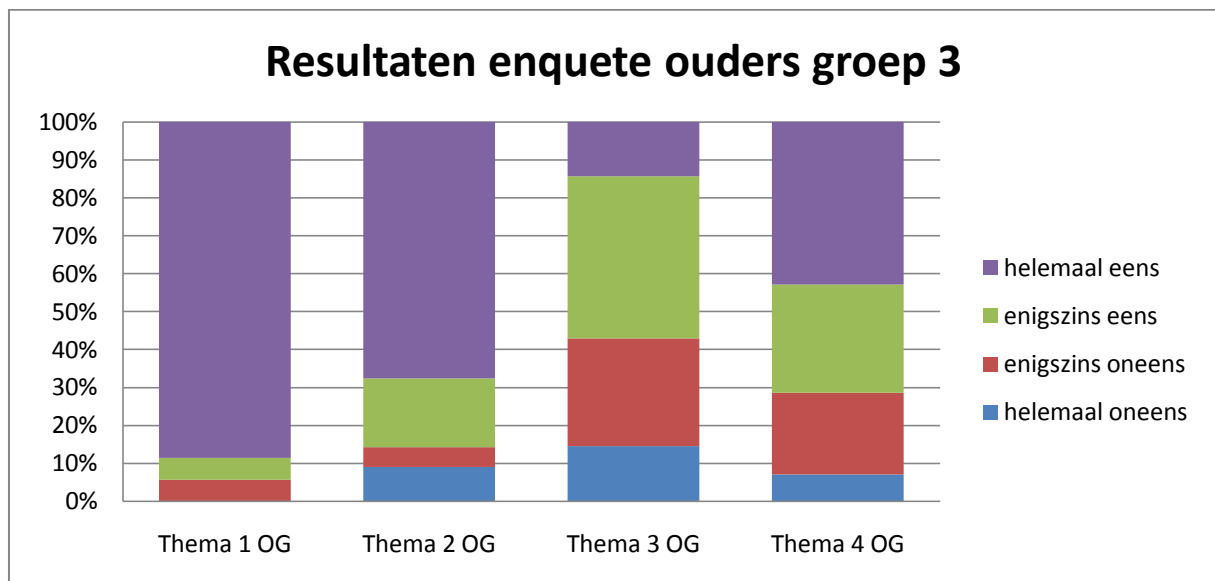
Bij de enquêtes van groep 2 zijn de volgende resultaten naar voren gekomen. De enquête voor groep 2 is onderverdeeld in vier thema's. In het eerste thema: Mijn kind kan het aan om naar groep 3 te gaan, geeft de meerderheid van de ouders, aan het helemaal eens te zijn.

Bij het tweede thema: De overgang van groep 2 naar groep 3 verloopt soepel, is wederom de meerderheid het eens met het thema..

In het derde thema: Het echte leren begint pas in groep 3, zijn de meningen verdeeld. Toch is er een meerderheid het oneens met deze stelling.

Bij het vierde thema: Groep 2 wordt goed voorbereid op groep 3, is de meerderheid het weer eens met dit thema.

Hieronder staan de gegevens van de enquêtes van groep 3 systematisch uitgewerkt. In bijlage 10 is te lezen hoe het schema tot stand is gekomen.

Bij de enquêtes van groep 3 zijn de volgende resultaten naar voren gekomen. De enquête voor groep 3 is onderverdeeld in vier thema's. In het eerste thema: Mijn kind kon het aan om naar groep 3 te gaan, is het overgrote deel van de ouders het eens.

Bij het tweede thema: De overgang van groep 2 naar groep 3 verliep soepel, is wederom de meerderheid van de ouders het eens met het thema.

Bij het derde thema: Het echte leren begint pas in groep 3, is nog steeds de meerderheid het eens. Maar hierbij hebben de meeste ouders gekozen voor 'enigszins eens'.

Bij het vierde thema: In groep 3 wordt er genoeg gespeeld, is wederom de meerderheid het eens met dit thema.

De ouders van groep 2 en 3 zijn het met de meeste stellingen eens. Alleen bij het thema: het echte leren begint in groep 3 zijn de meningen verdeeld. In groep 2 zijn meer ouders het er mee eens dan de ouders in groep 3. Hieruit concludeer ik dat de ouders van groep 2 merken dat hun kind veel leert in de combinatiegroep 2-3.

Hoofdstuk 7 Antwoorden en conclusies

§ 7.1 Antwoorden en conclusies op de deelvragen

In voorbereiding op het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag zal ik eerst de antwoorden en conclusies geven op de drie deelvragen die door mij geformuleerd zijn.

- Welke positieve effecten op sociaal-emotioneel vlak zien en ervaren de leerlingen en ouders bij het werken in een combinatiegroep 2-3 in relatie tot de overgang van groep 2 naar groep 3?

Op de informatieochtend heeft er onder de ouders wat scepsis geheerst. Er is wat tegenstand geweest, maar ouders hebben mij ook de kans gegeven om te bewijzen dat deze combinatiegroep succesvol kan zijn. Uit de enquête is gebleken dat de ouders nu heel positief staan tegenover de combinatiegroep. Ze zien dat hun kind het aan kan of heeft gekund om naar groep 3 te gaan, dat de overgang soepeler verloopt, dat leerlingen uit groep 2 beter worden voorbereid op groep 3 en dat er in groep 3 voldoende wordt gespeeld. De ouders van groep 2 vinden dat er niet pas vanaf groep 3 geleerd wordt. Dit vind ik een goede ontwikkeling. Zo worden de leerlingen niet onnodig onzeker gemaakt over de stap naar groep 3.

Op sociaal-emotioneel gebied hebben leerlingen van groep 2 weinig angst of spanning om naar groep 3 te gaan. Zij hebben een goed beeld van wat de werkwijze en het leerstofaanbod is in groep 3. De thema's, onbekend zijn en bang zijn, die Litière (2008) beschrijft, zijn minder in mijn groep aanwezig. Leerlingen uit beide groepen hebben geen angsten voor groep 3. Ze zijn volledig gewend en zitten goed in hun vel, blijkt uit de interviews.

Voor de kinderen van groep 3 biedt de combinatiegroep 2-3 mogelijkheden om te spelen. De kinderen zijn sneller gewend geraakt in groep 3 en hebben minder moeite gehad met de overgang naar deze groep. De speelmogelijkheden zijn voor veel kinderen nog belangrijk. Juist de kinderen die het nog nodig hebben, vanwege hun brede persoonsontwikkeling (Janssen-Vos, 2004), willen graag nog spelen en krijgen daarvoor mogelijkheden.

- Welke interventies pleeg ik om de overgang van spelen naar leren in de combinatiegroep 2-3 te versoepelen?

De overgang verloopt in de combinatiegroep soepel. Dit komt doordat ik de leerlingen uit groep 3 de mogelijkheid heb geboden om te spelen en de leerlingen uit groep 2 spelenderwijs kennis te laten maken met de leerstof en werkwijze van groep 3. Er is in de combinatiegroep 2-3 een doorgaande lijn op het gebied van Basisontwikkeling (Janssen-Vos, 1997). Door de spelmogelijkheden kan hun brede persoonsontwikkeling verder groeien. Ik geef de leerlingen uit groep 3 de mogelijkheid om tijdens het buitenspelen of tijdens het werken in diverse hoeken te spelen. Deze spelmogelijkheden bouw ik in de loop van het schooljaar af, om de overgang naar groep 4 soepel te laten verlopen.

Groep 2 krijgt de mogelijkheden om naast het spelen te wennen aan werkwijzen en materialen van groep 3. Zij leren werken in een werkboekje. Ze zien de materialen waar groep 3 mee werkt en hebben zelf de mogelijkheid om met de materialen te werken. De leerlingen van groep 2 kijken en lezen in de leesboekjes van groep 3. Ze hebben de mogelijkheid te participeren in de lessen van groep 3 en ze mogen desgewenst voorlezen in de groep.

- Welke interventies zijn in mijn voorbereiding en handelen belangrijk om de positieve effecten voor de leerlingen uit de combinatiegroep 2-3 tot uiting te laten komen?

Elke leerkracht zou taakgerichte leertijd, instructie, klassenmanagement, zelfstandig werken en schoolklimaat (Lem, Nijssen, Roelofs, & Veenman, 2003) in moeten zetten in zijn onderwijspraktijk, maar juist in een combinatiegroep zijn deze aspecten extra belangrijk. Over taakgerichte leertijd, klassenmanagement en zelfstandig werken heb ik als leerkracht voor het begin van het schooljaar heel goed moeten nadenken. Ik heb de regels en afspraken die gelden in de klas voor het begin van het jaar moeten formuleren en moeten aanbieden.

De organisatie en planning moeten goed verlopen door een goede voorbereiding, zodat een goede taakgerichte leertijd en instructie gegarandeerd is. Dankzij een goed klassenklimaat wordt de groep als één geheel beschouwd en kunnen de kinderen veel van elkaar leren, samenwerken en spelen.

Dit heb ik bereikt door vóór de start van het schooljaar me goed te oriënteren op de combinatiegroep 2-3. Door te kijken bij een andere school en theorie te zoeken, heb ik een visie gevormd en van daaruit heb ik mijn groep vormgegeven.

§ 7.2 Antwoord en conclusie op de onderzoeksvraag

Mijn onderzoeksvraag luidt als volgt:

Ik onderzoek *wat de effecten op sociaal-emotioneel vlak zijn voor de leerlingen uit mijn combinatiegroep 2-3*, omdat ik wil weten welke interventies van mij een positief effect voor de leerlingen opleveren, teneinde ik mijn handelen wat leidt tot deze positieve effecten in kan zetten in mijn groep, zodat de overgang van groep 2 naar groep 3 voor de leerlingen soepel verloopt.

Er zijn een aantal positieve effecten te noemen. De eerste is dat kinderen uit groep 2, groep 3 niet meer zien als onbekend en er niet bang voor zijn (Litière, 2008), doordat ze bekend raken met de werkwijzen en materialen van groep 3. Een bijkomend positief effect is dat er voor kinderen uit groep 2 groei is te zien op cognitief vlak, zowel op het gebied van rekenen als taal.

Voor de kinderen van groep 3 biedt de combinatiegroep 2-3 mogelijkheden om te spelen en om zodoende tegemoet te komen aan hun brede persoonsontwikkeling (Janssen-Vos, 1997).

Er zitten ook een paar nadelen aan deze groep. Zo kost de voorbereiding veel tijd van leerkracht. Daarnaast moeten de leerlingen geconcentreerd bezig kunnen zijn, omdat er twee groepen naast elkaar werken met verschillende werkzaamheden.

Om positieve effecten voor de leerlingen te leveren, heb ik ervoor gezorgd dat voor de start van het schooljaar er een goede indeling van de klas is, een lesprogramma met voldoende instructiemomenten voor de groep en voldoende taakgerichte leertijd, duidelijk geformuleerde afspraken en regels voor het werken en zelfstandig werken in de klas (Lem, Nijssen, Roelofs, & Veenman, 2003).

Deze effecten zijn in te zetten in de enkelvoudige groepen 2 en 3 om een soepeler overgang te creëren. Door kinderen uit groep 2 meer kennis te laten maken met groep 3 kunnen spanningen, angsten en onzekerheden weggenomen worden. Er kunnen meer kennismakingsbezoeken worden gehouden. De eigen leerkrachten of kinderen uit groep 3 kunnen meer vertellen over de werkwijze in groep 3.

De kinderen van groep 2 kunnen veel van groep 3 leren. De leerkracht kan, als voorbereiding op sociaal-emotioneel en cognitief vlak, materialen van groep 3 inzetten. De materialen die bij de start in groep 3 ingezet worden, zijn later in het jaar overbodig en kunnen dan juist goed in groep 2 ingezet worden.

De kinderen van groep 3 dienen meer spelmogelijkheden in de vorm van hoeken te krijgen, om te voldoen aan de groei van de brede persoonsontwikkeling.

Echter de ben ik van mening dat de meeste positieve effecten voor de leerlingen te behalen zijn in een combinatiegroep 2-3 (Jansen & de Haan, 2008). De leerkracht dient een duidelijke

visie te hebben over de groep, over genoeg organisatorische vaardigheden te beschikken en de mogelijkheid te hebben om de groep op gezette tijden te splitsen.

Hoofdstuk 8 Evaluatie

Voor de start van het huidige schooljaar heb ik niet staan juichen om te beginnen als leerkracht van een combinatiegroep 2-3. Ik ben me er terdege van bewust geweest dat deze combinatiegroep veel extra tijd en energie zou gaan kosten, terwijl er ook van mij verwacht werd een meesterstuk te schrijven.

Deze gedachten heb ik snel om weten te buigen in positieve gedachten die mij hebben gecompimenteerd. De directie en het team hebben vertrouwen in mij gehad om deze combinatiegroep tot een goed einde te brengen.

Voor mijn gevoel is dat gelukt. Ik heb al snel gemerkt dat er positieve effecten voor de leerlingen waren en dat heb ik als erg interessant ervaren. Dit heeft mij veel energie en voldoening gegeven. Ik ben daarom blij dat ik deze positieve effecten heb kunnen aantonen.

Ik moet toegeven: ook zonder onderzoek en meesterstuk heb ik de groep vorm kunnen geven zoals hij nu is geworden, maar door het zoeken naar theorie en deze te koppelen aan mijn praktijk, weet ik nu wel waarom ik doe wat ik doe. Ik kan het nu beargumenteren. Dit kan mij weer helpen om mijn collega's te overtuigen van het nut van een combinatiegroep 2-3, of in ieder geval om de positieve effecten in te zetten in de groepen 2 en 3.

Het onderzoek heeft mij persoonlijk veel gebracht. Ik heb voor mezelf heel duidelijk inzicht gekregen in hoe de overgang moet zijn. Ik weet nu waar er winst valt te halen voor de leerlingen met betrekking tot de overgang. Ik hoop nu deze winst in mijn team te kunnen delen en dat ik de positieve effecten met hen kan invoeren in de groepen 2 en 3. Allereerst ga ik zelf aan de slag met het invoeren van deze positieve effecten in mijn groep 1-2 van volgend jaar. Daarna wil ik gesprekken met mijn collega's hen overtuigen met mijn theoretische kennis en praktijk ervaring.

Voor nog betere uitspraken over positieve effecten van een combinatiegroep 2-3 zou het prettig zijn om dit onderzoek wederom uit te voeren, wanneer de huidige groep 2 volgend schooljaar in de groep 3 van een combinatiegroep 2-3 zou zitten. Dan kunnen wellicht meer positieve effecten naar voren komen. Helaas gaat dat niet gebeuren. Hoewel ik overtuigd ben van het nut van een combinatiegroep 2-3, is mijn team nog niet zo ver. Er komt nog geen volgende combinatiegroep 2-3. Daar zie ik voor mij een taak weggelegd om mijn team te inspireren en te informeren over het nut van een combinatiegroep 2-3. Want het allerliefste zou ik vanuit mijn visie alleen nog maar combinatiegroepen 2-3 willen formeren. De positieve effecten kunnen niet naast ons neergelegd worden.

Als leerkracht heb ik ook een leerpunt. Uit de literatuur kwam het directe instructiemodel naar voren. Ik heb gemerkt dat ik deze niet met regelmaat in de klas gebruik. Daarom heb ik deze bewust uit het onderzoek gelaten. Toch besef ik dat dit een heel waardevolle tool is die ik als leerkracht meer in moet gaan zetten, zelfs altijd in moet zetten. Op deze manier kan ik mijn onderwijs nog verder verbeteren en efficiënt maken.

Hoofdstuk 9 Nawoord

Mijn studie en dit meesterstuk zijn nu teneinde. Mijn ontwikkeling daarentegen nog lang niet. Ik hoop dat dit meesterstuk met alle energie en tijd die erin gestoken is en met alle ervaringen en inzichten die eruit gekomen zijn, een begin mag vormen voor mijn verdere carrière in het onderwijs. Waarbij ik hoop mezelf nog verder te kunnen ontwikkelen als professional.

Hoofdstuk 10 Literatuurlijst

Beets-Kessens, A., & Memelink, D. (2008). *Onderwijs aan jonge risicokinderen*. Baarn: HB Uitgevers.

Boekholt, P., & de Booy, E. (1987). *Geschiedenis van de school in Nederland vanaf de middeleeuwen tot aan de huidige tijd*. Van Gorcum & Comp. B.V.: Assen.

Coppens, P., & Decraene, R. (1994). *Met kleuters onderweg*. Zutphen: Thieme.

Hedegaard, M. (2005). The zone of proximal development as basis for instruction. In H. Daniels, *An introduction to Vygotsky* (pp. 227-252). New York: Routledge.

Jansen, H., & de Haan, D. (2008). *Dalton in 3. Naar een harmonieuze overgang van groep 2 naar groep 3*. Utrecht: Agiel.

Janssen-Vos, F. (1997). *Basisontwikkeling in de onderbouw*. Assen: van Gorcum & Comp. B.V.

Janssen-Vos, F. (2004). *Spel en ontwikkeling*. Assen: Koninklijke van Gorcum BV.

Jong, W. d. (2005). *SOEMO kaarten voor de sociaal-emotionele ontwikkeling*. Leeuwarden: Eduforce.

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., & Scheepse, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Lem, P., Nijssen, F., Roelofs, E., & Veenman, S. (2003). *Effectieve instructie en doelmatig klassenmanagement. Een schoolverbeteringsprogramma voor enkelvoudige en combinatieklassen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Levering, B. (2006). *www.hbo-kennisbank.nl*. Opgeroepen op november 9, 2010, van HBO Kennisbank: <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/fontys/show.cgi?fid=2638>

Litière, M. (2008). *Juf, mag ik overvaren? Schoolrijpheid. Als het kleuteren voorbij is*. Tiel: Lannoo.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. (1985). *Wet op het primair onderwijs (WPO)*.

Trefwoord. (2011). Hoevelaken: SGO Uitgevers.

van den Bosch, A., & de Jaeger, B. (2010). *KIJK! Groep 1-2*. Vlissingen: Bazalt.

van der Heijden, A. (2009). Kleuterbouwverlening. Een blijvend dilemma? *Het jonge kind* , 4-7.

van der Veen, T., & van der Wal, J. (2001). *Van leertheorie naar onderwijspraktijk*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhof.

Verhulst, F. (2005). *De ontwikkeling van het kind*. Assen: Koninklijke Van Gorchum B.V.

Bijlage 1 Brief ouders

Aan de ouders van de leerlingen van groep 2 en 3,

Betreft: enquête onderzoek studie

Plaats, 10 februari 2011

Beste ouders,

Zoals een aantal ouders wellicht weten, ben ik bezig met een studie voor gespecialiseerd leraar. Omdat ik in mijn tweede studiejaar zit, dien ik een onderzoek te verrichten en van daaruit een meesterstuk te schrijven.

Mijn onderzoek richt ik op mijn combinatiegroep 2-3. Ik wil graag onderzoeken of er positieve effecten zijn met betrekking tot de overgang van 2 naar 3 binnen deze groep. Graag wil ik deze overgang vergelijken met de "gewone" overgang van groep 2 naar groep 3.

Om te kijken hoe er tegen deze overgang door de leerlingen wordt aangekeken, wil ik alle leerlingen van alle groepen 2 en 3 interviewen. Deze interviews zullen de komende weken plaatsvinden. Ze zullen door mijzelf worden gehouden en zullen tijdens de lessen plaatsvinden. De interviews duren niet langer dan een paar minuutjes. Als u hier bezwaren tegen heeft, dan kunt u dat aan mij of de leerkracht van uw kind doorgeven. Alle informatie wordt vertrouwelijk behandeld en zal anoniem in mijn meesterstuk worden opgenomen!

Ook wil ik graag de mening van ouders weten. U zou mij enorm helpen door de bijgevoegde enquête in te vullen. Uiteraard kan dit anoniem worden ingevuld. Ook met deze gegevens wordt vertrouwelijk omgegaan en zullen anoniem worden verwerkt. De ingevulde enquête kan bij de conciërge in een doos worden ingeleverd voor 4 maart aanstaande.

Ik dank u alvast hartelijk voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Lotte Oerlemans

Leerkracht groep 2-3

Bijlage 2 Roosters groep 2 en 3

Weekrooster groep 2 2010-2011

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
8.45	Inloop	Inloop	Inloop	Inloop	Inloop
9.00	Trefwoord	Trefwoord	Trefwoord	Trefwoord	Trefwoord
9.15	Kring: Taal	Wmom	Wmom	Wmom	Wmom
9.30	Kring: Taal	Wmom	Wmom	Wmom	Wmom
9.45	Wmom	Computer	Wmom	Wmom	Wmom
10.00	Wmom	Computer	Kring: Reken	Wmom	Kringactiviteit
10.15	Fruit eten	Fruit eten	Fruit eten	Fruit eten	Fruit eten
10.30	Kring: Reken	Gym	Kringactiviteit	Kringactiviteit	Kringactiviteit
10.45	Soemo	Gym	Spel en bew.	Kringactiviteit	Tv: koekeloere
11.00	soemo	Gym	Spel en bew.	Spel en bew.	Tv: koekeloere
11.15	Spel en bew.	Gym	Spel en bew.	Spel en bew.	Spel en bew.
11.30	Spel en bew.	Kringactiviteit	TV: Schatkast	Spel en bew.	Spel en bew.
11.45	Spel en bew.	Kringactiviteit	Auditieve trai.	Spel en bew.	Spel en bew.
12.00	Pauze	Pauze	Auditieve trai	Pauze	Pauze
12.15	Pauze	Pauze		Pauze	Pauze
12.30	Pauze	Pauze		Pauze	Pauze
12.45	Pauze	Pauze		Pauze	Pauze
13.00	Muziek	Schrijfdans		Computer	Voorlezen
13.15	Muziek	Schrijfdans		Computer	Voorlezen
13.30	Spel en bew.	Wmom		Wmom	Wmom
13.45	Spel en bew.	Wmom		Wmom	Wmom
14.00	Spel en bew.	Wmom		Wmom	Wmom
14.15	Wmom	Wmom		Kringactiviteit	Wmom
14.30	Wmom	Spel en bew.		Spel en bew.	Spel en bew.
14.45	Wmom	Spel en bew.		Spel en bew.	Spel en bew.
15.00	Wmom	Spel en bew.		Spel en bew.	Spel en bew.
15.15					

Weekrooster groep 3 2010-2011

	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
8.45	Lezen (instr)	Lezen (instr)	Lezen (instr)	Lezen (instr)	Lezen (instr)
9.00	Trefwoord	Trefwoord	Trefwoord	Trefwoord	Trefwoord
9.15	Kring: Taal	Lezen	Lezen	Lezen	Lezen
9.30	Kring: Taal	Lezen	Taal	Lezen	Lezen
9.45	Lezen	Taal	Taal	Taal	Rekenen
10.00	Lezen	Taal	Rekenen	Taal	Rekenen
10.15	Pauze	Pauze	Pauze	Pauze	Pauze
10.30	Lezen	Computer	Rekenen	Computer	Taal
10.45	Soemo	Computer	Rekenen	Computer	Taal
11.00	Soemo	Zelfst. werken	Rekenen	Rekenen	Rekenen
11.15	Schrijven	Zelfst. werken	Gym	Rekenen	Rekenen
11.30	Schrijven	Rekenen	Gym	Schrijven	Schrijven
11.45	Lezen	Rekenen	Gym	Schrijven	Schrijven
12.00	Pauze	Pauze	Gym	Pauze	Pauze
12.15	Pauze	Pauze		Pauze	Pauze
12.30	Pauze	Pauze		Pauze	Pauze
12.45	Pauze	Pauze		Pauze	Pauze
13.00	Muziek	Gym		Taal	Taal-voorlezen
13.15	Muziek	Gym		Taal	Taal-voorlezen
13.30	Rekenen	Gym		Rekenen	Wereldoriëntatie
13.45	Rekenen	Gym		Rekenen	Wereldoriëntatie
14.00	Lezen	Rekenen		Lezen	Handvaardigheid
14.15	TV: HBB	Rekenen		Tekenen	Handvaardigheid
14.30	TV: HBB	Schrijven		Tekenen	Handvaardigheid
14.45	Zelfst. werken	Taal		Spel en bew.	Vrij kiezen-spel
15.00	Zelfst. werken	Taal		Spel en bew.	Vrij kiezen-spel
15.15					

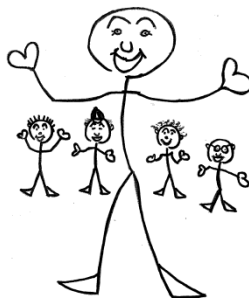
Bijlage 3 Schoolregels

Spullen van wie ze ook zijn
Daar zullen we zuinig op zijn

Groot of klein.....
Iedereen mag anders zijn

De steer is goed
Als iedereen zijn
best ervoor doet

Aardig zijn....
das pas fijn!

van proberen
kun je leren

Informatieochtend groep 2-3¹

9 juli 2010

Directeur

Welkom, voorstellen IB(en invalkracht) en Lotte

Algemene informatie, niet bedoeld voor kindspecifieke vragen (bij eigen leerkracht)

Uitleg waarom keuze groep 2-3:

- aantallen, zo klein mogelijke groepen
- mogelijke oplossingen voor groep 3 (groep 3-4, 2 groepen 3, 1 grote groep 3)
- waarom vorig jaar niet? (nu start met 45 1-2ers, vorig jaar 55)
- stappen naar 2-3 (oriëntatie in het team, ervaring van leerkracht groep 3, informatie bij Edux, overleg met directie andere school, bezoek op school met combinatiegroep 2-3)
- voordelen:
 - leerlingen groep 2 worden geprikkeld door leerstof groep 3 en door de leerrijke omgeving gericht op het leesproces
 - de overgang van spelen naar leren gaat geleidelijker
 - voor leerlingen van groep 3 die cognitief de leerstof aankunnen, maar nog veel behoefte hebben aan spelen is er tijd en ruimte om daaraan toe te geven
 - er wordt gewerkt met een kleine groep kinderen, waardoor de betrokkenheid vaak groter is (gemakkelijker contact met alle kinderen)
 - zelfstandigheid wordt meer bevorderd voor kinderen in groep 3
- keuze Lotte (fulltime, ervaring in groep 3)

Keuze voor indeling kinderen:

- keuze gebaseerd op:
 - zelfstandigheid
 - concentratie
 - werkhouding
 - sociaal-emotionele ontwikkeling
 - sociogram
 - leesprestaties (uitleg driestromenland) middengroep van groep 3
 - verhouding jongens/meisjes
 - verhouding aantallen groep 2 en 3 leerlingen

¹ In verband met de privacy zijn namen van personen en scholen anoniem gemaakt.

- dus geen doorschuiven van de groep 1-2A

Keuze voor deze manier van informatieoverdracht:

- een manier waarbij alle ouders op hetzelfde moment de informatie krijgen
- mogelijkheid voor uitleg en vragen voor ouders uit groep 2-3

Lotte

Groep 2-3 in praktijk:

- Studieverlof: dinsdagmiddag vervanging door Intern Begeleidster.
- Stagiaire aanwezig, dus "4 handen".
- Inhoudelijke ondersteuning door leerkracht groep 3
- Digibord, verhuizing van lokaal.
- Vandaag organisatorisch, in september (info avond dinsdag 21 september) inhoudelijk.
- Leerstof groep 2 voor groep 2 leerlingen en leerstof groep 3 voor groep 3 leerlingen.
- Inloop voor groep 2 vanaf 8:35u t/m 8:45u en 12:50u t/m 13:00u.
- Groep 3 komt met leerkracht groep 3 (en stagiaire) mee naar binnen om 8:45u en 13.00 uur.
- Daarna start in gezamenlijke kring (dagopening, Trefwoord).
- Groep 3 instructie, groep 2 werken. Bepaalde hoeken zijn gesloten.
- Groep 3 verwerking, groep 2 instructie.
- Stagiaire is er voor de groep die zelfstandig aan het werk is.
- Groep 2 gaat 2 keer per dag naar buiten met juf of stagiaire en een andere groep 1-2, groep 3 is dus 1,5 uur per dag alleen in de klas.
- Groep 3 gaat 2 keer per week gymmen samen met leerkracht groep 3 en haar groep, groep 2 dus minstens 2 uur per week alleen in de klas.
- Computertijden voor beide groepen: 2x een half uur per week in het computerlokaal, andere groep alleen in de klas.
- Lessen die gezamenlijk zijn: dagopening/Trefwoord, muziek, Soemo (sociaal-emotionele ontwikkeling)
- Tekenen en handvaardigheid van groep 3 zijn tijdens het werken van groep 2. Op deze manier zijn ze ook weer samen bezig.
- Groep 3 speelt om 10:15u buiten (en eet dan ook fruit). Dan heeft groep 2 het fruit moment.
- Groep 2 en 3 lopen samen naar buiten om 12:00u en 15:15u. Groep 3 mag 'gaan' en groep 2 zegt even dat ze papa/mama zien.
- Verjaardag vieren: groep 2 met ouders, groep 3 zonder ouders.
- Wensjes: groep 2 mag voor 'alles', groep 3 alleen voor mama, papa, opa, oma en hele speciale gebeurtenis (denk aan huwelijk o.i.d.).

Bijlage 5 Interview vragen

Interview vragen voor groep 2

- Wil jij na de zomervakantie naar groep 3?
- Waarom wil je wel of niet naar groep 3?
- Als je een vriendje hebt dat niet naar groep 3 wilt, wat zeg je dan tegen hem of haar te helpen?
- Wat moet er volgens jou veranderen aan groep 3?

Interviewvragen voor groep 3

- Hoe vind je het in groep 3?
- Waarom vind je het wel of niet leuk in groep 3?
- Als je een vriendje hebt dat niet naar groep 3 wilt, wat zeg je dan tegen hem of haar te helpen?
- Wat moet er volgens jou veranderen aan groep 3?

Bijlage 6 Enquête ouders groep 2

De stellingen gaan over uw verwachtingen en mening over de overgang van uw kind van groep 2 naar groep 3.

Wilt u aangeven door middel van een cirkel in hoeverre u het eens of oneens bent met de stelling? De score loopt van 1 naar 4:

1. helemaal oneens
2. enigszins oneens
3. enigszins eens
4. helemaal eens

1. Mijn kind kan het aan om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4
2. Ik zeg tegen mijn kind dat hij/zij in groep 3 pas echt gaat leren.	1 2 3 4
3. Ik zie er niet tegenop dat mijn kind naar groep 3 gaat.	1 2 3 4
4. Ik denk dat mijn kind in groep 3 op leergebied goed mee kan.	1 2 3 4
5. Ik vind de overgang naar groep 3 een grote stap voor mijn kind.	1 2 3 4
6. Mijn kind is er straks klaar voor om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4
7. In groep 3 moeten kinderen heel veel leren.	1 2 3 4
8. De overgang van groep 2 naar groep 3 zou soepeler moeten gaan.	1 2 3 4
9. In de klas wordt mijn kind voldoende voorbereid om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4
10. Ik denk dat mijn kind het in groep 3 niet snel op zijn/haar gemak is.	1 2 3 4
11. Het echte leren begint pas in groep 3.	1 2 3 4
12. Mijn kind is thuis veel bezig met letters en woorden.	1 2 3 4
13. Mijn kind vindt het erg leuk om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4

14. Er wordt te weinig gedaan om mijn kind aan groep 3 te laten wennen.	1 2 3 4
15. Ik merk dat mijn kind letters en woorden kan lezen.	1 2 3 4
16. In groep 3 wordt er heel anders gewerkt dan in groep 2.	1 2 3 4
17. Mijn kind zal weinig moeite hebben met de overgang naar groep 3.	1 2 3 4
18. Er mogen meer dagen komen voor de kinderen in groep 2 waarop ze kennis kunnen maken met het werken in groep 3.	1 2 3 4
19. Pas in groep 3 gaan kinderen echt leren.	1 2 3 4
20. Mijn kind raakt in groep 2 vanzelf gewend aan het werken in groep 3.	1 2 3 4
21. Mijn kind is straks voldoende voorbereid om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4

Thema's groep 2 met corresponderende vraagnummers:

- Mijn kind kan het aan om naar groep 3 te gaan. Nummer: 1-4-6-12-13-15
- De overgang naar van groep 2 naar groep 3 verloopt soepel. Nummer: 3-5-8-10-17
- Het echte leren begint pas in groep 3. Nummer: 2-7-11-16-19
- Groep 2 wordt goed voorbereid op groep 3. Nummer: 9-14-18-20-21

Bijlage 7 Enquête ouders groep 3

De stellingen gaan over uw ervaringen met en uw mening over de overgang van uw kind van groep 2 naar groep 3.

Wilt u aangeven door middel van een cirkel in hoeverre u het eens of oneens bent met de stelling? De score loopt van 1 naar 4:

1. helemaal oneens
2. enigszins oneens
3. enigszins eens
4. helemaal eens

1. Mijn kind kan de leerstof aan in groep 3 .	1 2 3 4
2. In groep 3 krijgen de kinderen genoeg tijd om nog te spelen.	1 2 3 4
3. Ik zeg tegen mijn kind dat hij/zij in groep 3 pas echt is gaan leren.	1 2 3 4
4. Ik zag er niet tegenop dat mijn kind naar groep 3 ging.	1 2 3 4
5. Ik vind dat mijn kind in groep 3 op leergebied goed mee kan.	1 2 3 4
6. Ik vond de overgang naar groep 3 een grote stap voor mijn kind.	1 2 3 4
7. In groep 3 moeten de kinderen ineens te veel stil zitten.	1 2 3 4
8. Mijn kind was er klaar voor om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4
9. Het is niet erg dat er in groep 3 weinig gespeeld wordt.	1 2 3 4
10. In groep 3 moeten kinderen heel veel leren.	1 2 3 4
11. De overgang van groep 2 naar groep 3 zou soepeler moeten gaan.	1 2 3 4
12. Ik vind dat mijn kind het in groep 3 niet snel op zijn/haar gemak was.	1 2 3 4
13. Het echte leren begint pas in groep 3.	1 2 3 4
14. Er zijn voldoende speelmogelijkheden voor mijn kind in groep 3	1 2 3 4

15. Mijn kind vond het erg leuk om naar groep 3 te gaan.	1 2 3 4
16. Ik vind dat er teveel wordt gespeeld in de kleutergroep.	1 2 3 4
17. Ik merk dat mijn kind goed kan lezen.	1 2 3 4
18. In groep 3 moet er gewerkt worden en moet er niet worden gespeeld.	1 2 3 4
19. In groep 3 wordt er heel anders gewerkt dan in groep 2.	1 2 3 4
20. Mijn kind heeft weinig moeite gehad met de overgang naar groep 3.	1 2 3 4
21. Pas in groep 3 gaan kinderen echt leren.	1 2 3 4

Thema's groep 3 met corresponderende vraagnummers:

- Mijn kind kan het aan om naar groep 3 te gaan. Nummer: 1-5-8-15-17
- De overgang naar van groep 2 naar groep 3 verloopt soepel. Nummer: 4-6-11-12-20
- Het echte leren begint pas in groep 3. Nummer: 3-10-13-19-21
- In groep 3 wordt er genoeg gespeeld. Nummer: 2-7-9-14-16-18

Bijlage 8 Verantwoording enquêtevragen

In de beide enquêtes heb ik vier verschillende thema's bevraagd, welke ik hieronder kort zal toelichten. De thema's zijn niet precies hetzelfde voor beide groepen:

- Mijn kind kan het aan om naar groep 3 te gaan.

Dit thema is in beide groepen bevraagd. Ik wil graag van de ouders weten of ze vinden dat hun kind het cognitief aan kan of kon om naar groep 3 te gaan, omdat er in het leerproces veel verandert in de periode wanneer kinderen overgaan naar groep 3.

- De overgang naar van groep 2 naar groep 3 verloopt soepel.

Dit thema is in beide groepen bevraagd. Ik vind het belangrijk te weten hoe ouders denken over de overgang van groep 2 naar groep 3. Zij zien thuis veel van hun kind op sociaal-emotioneel gebied en hebben daar een beeld over.

- Het echte leren begint pas in groep 3.

Dit thema is in beide groepen bevraagd. Welke mening ouders ten aanzien van groep 3 hebben, is van invloed op eventuele angst en beeldvorming van de kinderen. De kinderen kunnen de overgang als een 'big issue' gaan zien.

- In groep 3 wordt er genoeg gespeeld.

Dit thema is alleen bevraagd aan de ouders van groep 3. Ik verwacht dat ouders van groep 2 nog geen beeld hebben over het spelen in groep 3. Ik wil graag van de ouders van groep 3 weten hoe ze aankijken tegenover het spelen in groep 3.

- Groep 2 wordt goed voorbereid op groep 3.

Dit thema is alleen bevraagd aan de ouders van groep 2. Ik wil van de ouders weten of er naar hun idee genoeg tijd wordt besteed om de kinderen van groep 2 te laten wennen aan groep 3. Ouders zullen hiervan thuis effecten ondervinden.

Bijlage 9 Uitslag enquêtes

Groep 2 uit de combinatiegroep

Aantal ingeleverd: 11

Percentage

	1	2	3	4
1	0	0	2	9
2	6	3	1	1
3	0	0	2	9
4	0	1	0	10
5	7	3	1	0
6	0	0	1	10
7	1	3	4	3
8	5	4	2	0
9	0	1	2	8
10	9	2	0	0
11	2	5	2	2
12	0	0	2	9
13	0	0	3	8
14	8	1	1	1
15	0	0	1	10
16	1	6	2	2
17	0	0	2	9
18	4	1	2	4
19	2	6	1	2
20	0	1	2	8
21	0	0	2	9

	1	2	3	4
1	0	0	18,2	81,8
2	54,5	27,3	9,1	9,1
3	0	0	18,2	81,8
4	0	9,1	0	90,9
5	63,6	27,3	9,1	0
6	0	0	9,1	90,9
7	9,1	27,3	36,4	27,3
8	45,5	36,4	18,2	0
9	0	9,1	18,2	72,7
10	81,8	18,2	0	0
11	18,2	45,5	18,2	18,2
12	0	0	18,2	81,8
13	0	0	27,3	72,7
14	72,7	9,1	9,1	9,1
15	0	0	9,1	90,9
16	9,1	54,5	18,2	18,2
17	0	0	18,2	81,8
18	36,4	9,1	18,2	36,4
19	18,2	54,5	9,1	18,2
20	0	9,1	18,2	72,7
21	0	0	18,2	81,8

Groep 3 uit de combinatiegroep

Aantal ingeleverd:7

Percentage

	1	2	3	4
1	0	0	0	7
2	0	0	2	5
3	3	3	1	0
4	0	0	2	5
5	0	0	2	5
6	3	3	1	0
7	2	2	2	1
8	0	0	0	7
9	1	1	3	2
10	0	1	3	3
11	4	2	1	0
12	7	0	0	0
13	1	4	2	0
14	0	0	4	3
15	0	0	0	7
16	5	0	2	0
17	0	2	0	5
18	2	3	2	0
19	0	0	5	2
20	0	0	0	7
21	1	2	4	0

	1	2	3	4
1	0	0	0	100
2	0	0	28,6	71,4
3	42,9	42,9	14,3	0
4	0	0	28,6	71,4
5	0	0	28,6	71,4
6	42,9	42,9	14,3	0
7	28,6	28,6	28,6	14,3
8	0	0	0	100
9	14,3	14,3	42,9	28,6
10	0	14,3	42,9	42,9
11	57,1	28,6	14,3	0
12	100	0	0	0
13	14,3	57,1	28,6	0
14	0	0	57,1	42,9
15	0	0	0	100
16	71,4	0	28,6	0
17	0	28,6	0	71,4
18	28,6	42,9	28,6	0
19	0	0	71,4	28,6
20	0	0	0	100
21	14,3	28,6	57,1	0

Bijlage 10 Berekening staafdiagram enquêtes

Om tot een overzichtelijk staafdiagram te komen, heb ik de gegevens vanuit de enquêtes samengevoegd. De vragen zijn in thema's ondergebracht:

- Mijn kind kan het aan om naar groep 3 te gaan.
- De overgang naar van groep 2 naar groep 3 verloopt soepel.
- Het echte leren begint pas in groep 3.
- In groep 3 wordt er genoeg gespeeld.
- Groep 2 wordt goed voorbereid op groep 3.

De percentages per thema heb ik bij elkaar opgeteld en door het aantal vragen gedeeld. Omdat sommige stellingen negatief gesteld zijn en de thema's juist positief geformuleerd zijn, heb ik bij de negatief gestelde vragen de percentages omgedraaid.

Dat is bij de volgende vragen (zie bijlage 6 en 7) gebeurd:

Vragen groep 2: 5-7-10-14-18

Vragen groep 3: 6-7-9-11-12-16-18